

בראשית – דפי סיכום לפרקים ראשונים

פרק א / בריאת העולם

מדוע פתחה התורה בבריאת העולם, ולא במצווה הראשונה שנצטוו עליה בני ישראל כעם – מצוות הפסח - שהרי התורה היא ספר מצוות?

רש"י: מעשה הבריאה נועד ללמד על הזכות של עם ישראל על ארץ ישראל. ה' ברא את העולם והוא החליט לתת לעם ישראל את ארץ ישראל. כך לא יוכלו הגויים להעלות טענות כנגד ישיבתנו בארץ, שכבשנו מהם את הארץ.

רמב"ן: ללמדנו שה' ברא את העולם ומינה את אדם לשמור על הבריאה. ה' קבע שישראל יגורו בארץ. אך יש לעם ישראל אזהרה, שאם יחטאו, הם יגורשו מהארץ כמו שקרה לאדם וחוה שגורשו מגן עדן, או כמו שגורשו מן העולם אנשי דור המבול בגלל חטאיהם. כל הסיפורים בספר בראשית נועדו להראות שה' משגיח ושופט את האנשים ומעניש את מי שחוטא. על עם ישראל ללמוד מכל הסיפורים, שאם יחטאו, ה' יגרש אותם מהארץ (גלות).

"בְּרֵאשִׁית, בְּרָא אֱלֹקִים" – רש"י מסביר את המילה "בְּרֵאשִׁית":

- (1) "בְּרֵאשִׁית" = בשביל עם ישראל. בשביל עם ישראל ברא ה' את העולם.
- (2) "בְּרֵאשִׁית" = בשביל התורה.

בתיאור ימי הבריאה יש צורת כתיבה שחוזרת על עצמה:

- א. בכל יום כתוב: "וַיֵּאמֶר אֱלֹקִים".
- ב. "וַיֵּרָא אֱלֹקִים, כִּי-טוֹב".
- ג. "וַיְהִי-עֶרֶב וַיְהִי-בֹקֶר, יוֹם..."

יש גם ימים שיש בכתבתם שינויים מהכתיבה הרגילה נציין את השינויים ונסביר מדוע יש שינויים:

הסיבה לשינוי	השינוי
<p>רש"י: הכתוב מדגיש שביום זה היה הקב"ה יחיד ("אֶחָד") בעולמו.</p> <p>רמב"ן: עדיין לא נברא כלום, אז אי אפשר לדבר על ראשון, שהרי לא נברא עדיין הדבר השני. מה שנברא ביום הראשון, היה בינתיים יחיד – אחד.</p>	<p>ביום הראשון כתוב: "וַיְהִי-עֶרֶב וַיְהִי-בֹקֶר, יוֹם אֶחָד". היה ראוי לומר "יום ראשון" (כמו בשאר הימים שני, שלישי רביעי), ולא "יום אֶחָד".</p>
<p>מלאכת הבריאה ביום השני עדיין לא הסתיימה. היא נמשכה גם ביום השלישי.</p>	<p>בסיום היום השני לא נאמר "כִּי-טוֹב" כמו בשאר הימים.</p>
<p>בפעם הראשונה כתוב "כִּי-טוֹב" כי הסתיימה מלאכת היום השני (הבדלת המים מהיבשה). בפעם השנייה כתוב "כִּי-טוֹב" כי התחילה והסתיימה יצירת הצמחים של היום השלישי.</p>	<p>ביום השלישי נאמר פעמיים "כִּי-טוֹב".</p>
<p>(1) "ה" רמז לחמישה חומשי תורה. מעשה הבריאה תלוי בכך שישראל יקבלו את התורה.</p> <p>(2) "ה" רמז ליום ידוע שהוא ו' בסיוון שבו תינתן התורה. בכל מקרה, התוספת מלמדת שקיום העולם תלוי בקיום התורה.</p>	<p>בסוף היום השישי כתוב: "וַיְהִי-עֶרֶב וַיְהִי-בֹקֶר, יוֹם הַשְּׁשִׁי" – יש תוספת של ה"א הידיעה.</p>
<p>ביום השישי נגמרה בריאת העולם, וה' רואה שכל מה שהוא ברא הוא טוב מאד.</p>	<p>בסוף היום השישי נאמר: "וַיֵּרָא אֱלֹקִים אֶת-כָּל-אֲשֶׁר עָשָׂה, וַהֲנֵה-טוֹב מְאֹד". לא כתוב "כִּי-טוֹב" כמו בשאר הימים.</p>

בריאת המאורות / פסוקים יד-יט:

"וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים, אֶת-שְׁנֵי הַמְּאֹרֹת הַגְּדֹלִים:

אֶת-הַמְּאֹר הַגְּדֹל, לְמַמְשֶׁלֶת הַיּוֹם, וְאֶת-הַמְּאֹר הַקָּטָן לְמַמְשֶׁלֶת הַלַּיְלָה, וְאֵת הַכּוֹכָבִים (פסוק טז).

קושי: יש חוסר התאמה בין שני חלקי הפסוק: האם המאורות נוצרו שווים בגודלם או שונים בגודלם?

שוב הקושי על פי רש"י: בתחילה נבראו שווים. אך הלבנה (ירח) טענה שלא יתכן ששני מלכים (=גם הלבנה וגם השמש) ישתמשו בכתר אחד (=יאירו באותו אופן), לכן ה' הקטין את הלבנה. תפקידי המאורות (שמש, ירח וכוכבים):

- 1) להבדיל בין היום והלילה.
- 2) על פי מולד הלבנה יקבעו בני ישראל בעתיד את המועדים.
- 3) על פי השמש והירח קובעים את אורך השנה.
- 4) להאיר.

יום השבת / פרק ב פסוקים א-ג

א וַיְכַלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ, וְכָל-צָבָאָם.

ב וַיְכַל אֱלֹקִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה; וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, מְכַל-מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה.

ג וַיְבָרֶךְ אֱלֹקִים אֶת-יוֹם הַשְּׁבִיעִי, וַיְקַדְּשׁ אֹתוֹ:

כִּי בּו שְׁבֹת מְכַל-מְלַאכְתּוֹ, אֲשֶׁר-בְּרָא אֱלֹקִים לַעֲשׂוֹת.

מבנה הפסוקים ולשונם מעיד על אווירה מרוממת וחגיגות של התורה:

- התורה חוזרת שלוש פעמים על שם היום: היום השביעי.
- התורה חוזרת שלוש פעמים תוך הרחבה הדרגתית על הקביעה שמלאכת הבריאה הסתיימה: מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה; מְכַל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה; מְכַל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר בְּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת
- התורה חוזרת שלוש פעמים על המילה "כל" בכדי לבטא את השלימות: וְכָל, מְכַל, מְכַל.
- חמש פעמים מתואר מעשה א-להים ביום השביעי: (1) סיום מלאכה. (2) שביתה ממלאכה (=לא עושים עבודה בשבת). (3) ברכת היום. (4) קידוש היום. (5) שביתה ממלאכה.

"וַיְכַל אֱלֹקִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה" (פסוק ב).

קושי: יש סתירה בפסוקים: הרי ה' כילה (=סיים) את מלאכתו בסוף יום שישי ולא ביום השביעי כמו שכתוב בפסוק.

ישוב הקושי על פי רש"י: רש"י מביא את דברי ר' שמעון, ואומר שה' יודע במדויק את הזמנים. ה' סיים את מלאכת הבריאה בדיוק בסיום היום השישי, ולנו נראה כאילו ה' סיים את מלאכתו ביום השביעי.

מכיוון שאנחנו לא יודעים בדיוק את הרגע והשנייה בהם מסתיים יום ומתחיל יום חדש, לכן אנחנו מכניסים שבת לפני הזמן בחלק השני של דברי רש"י, ביום השביעי נוצרה המנוחה. ברגע שנכנסה השבת ונגמרה כל מלאכה, באה מנוחה.

"וַיְבָרֶךְ אֱלֹקִים אֶת-יוֹם הַשְּׁבִיעִי, וַיְקַדְּשׁ אֹתוֹ" (פסוק ג) / פירוש רד"ק:

"וַיְבָרֶךְ" – הברכה בשבת מתבטאת בתוספת רוחניות שיש בשבת.

"וַיְקַדְּשׁ אֹתוֹ" – בשבת יש קדושה בעובדה שהוא שונה מכל שאר ימות השבוע, כי לא עושים בה מלאכה.

השבת מבטאת את הקשר של עם ישראל לאלוקים. מכך שעם ישראל שובת כל שבוע בשבת, יכול ללמוד כל העולם שהעולם מתחדש כל שבוע. העולם הוא לא משהו שנברא לפני שנים רבות וזהו. הוא מתחדש כל שבוע.

בריאת אדם וחווה / פרק א פס' כו-כח, פרק ב פס' ז-כה

בריאת אדם / פרק א פסוקים כו-לא; פרק ב פסוק ז

בריאת האדם היא מיוחדת לעומת שאר הדברים שנבראו בגלל חשיבותו ומעלתו. זה בא לידי ביטוי בפרק א:

- א. על פי רמב"ן לבריאת האדם הוקדשה רק לו אמירה מיוחדת: " וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים", בעוד שאמירה כזאת נאמרה אצל ברואים אחרים שנבראו נקבוצה של רבים. זה מלמד על חשיבותו של האדם.
- ב. לבריאת האדם קדם תכנון או התייעצות: " וַעֲשֶׂה אֱדָם".
- ג. האדם נברא בצלם אלוקים: "בְּצַלְמֵ אֱלֹקִים בָּרָא אֹתוֹ".
- ד. המילה "וַיִּבְרָא" נזכרת בעיקר בבריאת האדם, ואין בבריאתו לשון יצירה או עשייה.
- ה. האדם נברא אחרון, כל מה שנברא, הוכן לכבודו.

"וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים, וַעֲשֶׂה אֱדָם בְּצַלְמֵנוּ כְּדְמוּתֵנוּ וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים, וַעֲשֶׂה אֱדָם בְּצַלְמֵנוּ כְּדְמוּתֵנוּ" (פרק א פסוק כו).

קושי: כתוב " וַעֲשֶׂה" ברבים. האם יתכן שה' ברא את האדם עם עוד אלוהויות? עם מי התייעץ ה'?

יישוב הקושי על פי רש"י: ה' התייעץ עם המלאכים לפני שברא את האדם, שהיה דומה למלאכים, כדי למנוע את קנאתם.

למרות שיש חשש שאפיקורסים (כופרים) יבינו שה' לא ברא את העולם לבדו, אלא היו לו שותפים בבריאה, ה' רצה ללמדנו ענווה ודרך ארץ שגם אם אדם הוא גדול וחשוב, הוא צריך להתייעץ עם אנשים פשוטים ממנו.

כדי למנוע כפירה, מיד כתוב בהמשך: "בְּצַלְמֵ אֱלֹקִים בָּרָא אֹתוֹ". "בָּרָא" ביחיד. ה' לבדו הוא זה שברא את האדם.

"וַעֲשֶׂה אֱדָם בְּצַלְמֵנוּ כְּדְמוּתֵנוּ":

על פי רש"י אדם דומה למלאכים בכך שיש לו שכל ותבונה.

על פי רמב"ם אדם דומה לה' בכך שיש לו שכל כמו לה'.

"וַיִּצְרָא יְהוָה אֱלֹהִים אֶת-הָאָדָם, עֶפְרָא מִן-הָאֲדָמָה, וַיִּפַּח בְּאַפָּיו, נְשֵׁמַת חַיִּים; וַיְהִי הָאָדָם, לְנֶפֶשׁ

חַיָּה" (פסוק ז). רש"י: "לנפש חיה" – אף בהמה וחיה נקראו נפש חיה. אך זו של אדם חיה

שבכולן, שנתווסף בו דעה ודבור:

אחת התכונות הייחודיות של האדם היא יכולת הדיבור. ואמנם בהמשך הפרק באה לידי ביטוי יכולת זו בקריאת השמות לחיות, ובהמשך נתינת שם לאשה. אדם נברא "עֶפֶר מִן-הָאֲדָמָה, וַיִּפַּח בְּאָפָיו, נְשֵׁמַת חַיִּים". הוא נברא גם מהתחתונים – האדמה, וגם מהעליונים – נשמה, רוח ה' שהייתה בו.

תפקידי אדם:

פרק א, כח: לפרות ולרבות (להתרבות), למלא את כל העולם ולשלוט על הטבע (דומם וחי).
פרק ב: ה' שם את אדם בגן עדן "לְעֲבֹדָה וּלְשִׁמְרָה" – להשקות את הגן ולשמור שהחיות לא יפגעו בגן.

פרקי דרבי אליעזר (מדרש): ושמה תאמר כי יש מלאכה בגן עדן לפתח ולשדד את האדמה, ולא כל האילנות נצמחין מאליהן, או שמה תאמר שמלאכה בגן עדן להשקות את הגן? והלא כבר נהר יוצא מעדן להשקות את הגן שנ' "ונהר יוצא מעדן" וכו'. ומה הלשון הזה "לעבדה ולשמרה", לא אמר לעבדה ולשמרה אלא **לעסוק בדברי תורה ולשמור את כל מצותיה**, שנ' "לשמור את דרך עץ החיים", ואין עץ חיים אלא תורה, שנ' "עץ חיים היא למחזיקים בה."

הקושי במדרש: לשם מה ה' נתן לאדם תפקיד לעבוד בגן עדן? הרי יש נהרות בגן עדן שמשקים את הגן והכל צומח גם בלי העבודה של האדם?
תשובת המדרש: "לְעֲבֹדָה וּלְשִׁמְרָה" זה לא עבודה גשמית, אלא עבודה רוחנית: לעסוק בדברי תורה ולשמור את כל מצוותיה.
עניין האכילה

בפרק א, כט-ל: לאדם ולחיות מותר לאכול מן הצומח. אסור להם לאכול בשר.
בפרק ב, טז-יז: מותר לאכול מכל עצי הגן, אך אסור לאכול מעץ הדעת.

בריאת האשה / פרק א, כז; פרק ב, יח-כה

בפרק א האיש והאישה נבראים יחד, והם מכונים אדם, זכר ונקבה. וזכר ונקבה עליהם **לפרות ולרבות**.

בפרק ב נבראת האישה בנפרד, ובני הזוג מכונים איש ואישה. היא לא נבראה לשם פריה ורבייה כמו **בפרק א**, אלא **מסיבה חברתית**: "לא-טוב הָיִיתָ הָאָדָם לְבַדּוֹ; אֶעֱשֶׂה-לּוֹ עֵזֶר, כְּנֶגְדּוֹ" (פסוק יח). כלומר, לא טוב לאדם לחיות בבדידות. ה' הרדים את אדם ובנה את האישה מהצלע של אדם. ומכיוון שהיא נלקחה מהאיש, הוא קרא לה "אישה".

קושי: יש חוסר התאמה בין המסופר על בריאת האישה בפרק א לבין בריאת האישה בפרק ב, שהרי בפרק א האישה ואדם נבראו ביחד, ובפרק ב האישה נבראה אחרי בריאת האדם. אז האם נבראו ביחד או בנפרד?

יישוב הקושי על ידי רש"י: (1) בפרק א כתוב תיאור כללי של בריאת האדם והאישה ביום השישי. בפרק ב יש פירוט כיצד נבראו, ושתחילה נברא אדם ואחר כך האישה.

(2) יש כאן שני שלבים: בתחילה ה' ברא אותם כגוף אחד עם שני פרצופים, ואחר כך ה' חילק אותם לשני גופים שונים (זכר ונקבה).

הערה: מהפירוש השני של רש"י ניתן להבין שהזכר והנקבה, שנבראו בצלם אלוקים, הם ביחד נקראים "אדם". הם משלימים זה את זה: "וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת-הָאָדָם בְּצַלְמוֹ... זָכָר וּנְקֵבָה, בָּרָא אֹתָם" (פרק א פסוק כז).

בתוך הפסוקים העוסקים בבריאת האישה מובאים פסוקים הסוטים לכאורה מהנושא (פסי יט-כ). מדוע נקטעת בריאת האישה ע"י קריאת השמות לבעלי החיים?

רש"י: "ולאדם לא מצא עזר ויפל ה' אלוהים תרדמה - כשהביאן הביאן לפניו כל מין ומין זכר ונקבה, אמר: 'לכולם יש בן זוג ולי אין בן זוג', מיד "יִפֹּל".

רמב"ן ממשיך את הכיוון של רש"י: "והנכון בעיני כי לא היה החפץ לפניו יתברך לקחת צלעו ממנו **עד שידע אדם שאין בנבראים עזר לו ושיתאוה (ירצה מאד) שיהיה לו עזר כמותם ומפני זה היה צריך לקחת ממנו אחת מצלעותיו וזה טעם "ולאדם לא מצא עזר כנגדו".**

הסבר: קריאת השמות לבעלי החיים נועדה לעורר באדם רצון לצאת מהבדידות שלו וצורך בקשר זוגי, כמו שקיים אצל החיות, כך שכאשר תובא לפניו האישה, הוא יעריך את המתנה שהי נתן לו ויודה עליה. ואמנם כשראה את האישה: "הִפְעֵם עָצָם מֵעֲצָמֵי, וּבָשָׂר מִבָּשָׂרִי; לְזֹאת יִקְרָא אִשָּׁה, כִּי מֵאִישׁ לְקַחָהּ-זֹאת" (פסוק כג).

בפסוק כד מתאר הכתוב את עוצמת הקשר שנוצר בין בני הזוג: "על-כן, יֵעֲזֹב-אִישׁ, אֶת-אָבִיו, וְאֶת-

אָמוֹ; וְיִדְבַק בְּאִשְׁתּוֹ, וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד".

לאחר שאדם מתחבר עם בת זוגו הם הופכים להיות תא משפחתי עצמאי, והנאמנות שלהם גוברת על כל נאמנות משפחתית אחרת.